

UNAPREĐENJE VJEŠTINA ODRASLIH

**Društveni izazov za
Bosnu i Hercegovinu**

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE
OBRAZOVANJE

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE
OBRAZOVANJE

UNAPREĐENJE VJEŠTINA ODRASLIH

**Društveni izazov za
Bosnu i Hercegovinu**

Ovaj projekt se sprovodi uz finansijsku pomoć Evropske komisije. Sadržaj ove publikacije (komunikacije) je isključiva odgovornost autora i ni na koji način se ne može smatrati da odražava gledište Evropske komisije.

Izdavač:

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO, OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica

Autor:

prof. dr. Miomir Despotović

Lektor:

Jasminka Nalo

Štampa:

Europrint

Banja Luka

Naklada: 150 komada

Projekt podržao ERASMUS+, u okviru Implementacije EU programa za obrazovanje odraslih
Banja Luka, oktobar 2017. godine

NAPOMENA:

Gramatički izrazi u ovom tekstu upotrijebljeni su u jednom rodu i označavaju lica muškog i ženskog spola.

Sadržaj

Popis slika	6
Uvod	8
1. Globalni porast kvaliteta obrazovanja i vještina	9
2. Obrazovanje i učenje odraslih – evropske potrebe i perspektive	13
2.1. Evropski strateški okvir cjeloživotnog učenja	13
2.2. Evropski strateški okvir obrazovanja odraslih	16
3. Potrebe za vještinama u Bosni i Hercegovini	25
4. Strateški okvir obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini	27
5. Zakonodavni okvir obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini	33
6. Projekti	34
6.1. Konceptija osnovnoga obrazovanja	34
6.2. Elektronska platforma EPALE	37
6.3. Implementacija Europske agende za obrazovanje odraslih	40
7. Andragoške obuke	41
8. Časopis za obrazovanje odraslih	41
Reference	42

Popis slika

Slika 1. Procent odraslih od 25. do 34. godine, čiji je najveći stepen obrazovanja srednje ili poslijesrednje neuniverzitetsko obrazovanje – 2015.

Slika 2. Populacija s tercijarnim obrazovanjem - 2015.

Slika 3. Participacija odraslih (15-64) u formalnom i / ili neformalnom obrazovanju (2012 ili 2015.)

Slika 4. Društveni bruto proizvod po glavi stanovnika u odnosu na prosjek EU 28 - 2016.

Slika 5. Rano napuštanje obrazovanja u EU u % – 2016 - grupa 18 – 24 godine.

Slika 6. Prosječno vrijeme od napuštanja srednjeg obrazovanja do dobijanja prvog posla – 2009 - grupa 15 – 34 godine.

Slika 7. Participacija u obrazovanju odraslih

Slika 8. Registrirana nezaposlenost u Bosni i Hercegovini

Slika 9. Obrazovna struktura nezaposlenih u Bosni i Hercegovini 2017.

Slika 10. Zaposleni prema sektoru aktivnosti u BiH - 2017.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine od 2014. godine implementira Evropski program za obrazovanje odraslih, Erazmusa+. Publikacija *Unapređenje vještina odraslih – društveni izazov za Bosnu i Hercegovinu* je nastala kao rezultat rada ovog projekta.

Evropski program za obrazovanje odraslih definiše fokus za evropsku saradnju u obrazovanju odraslih za period 2012.-2020. Evropska komisija je organizovala mrežu državnih koordinatora, čija je uloga da doprinose sprovođenju programa na državnom nivou i da osiguraju vezu s relevantnim ministarstvima, interesnim stranama i drugim partnerima. Cilj ovih aktivnosti je da se promovišu i unapređuju politike o učenju odraslih osoba. U programu je naglašena potreba povećanog uključivanja odraslih u sve vrste obrazovanja odraslih (formalno, neformalno i informalno učenje), bilo radi sticanja novih radnih vještina, stvaranja aktivnog građanstva ili radi ličnog razvoja.

Publikacija *Unapređenje vještina odraslih – društveni izazov za Bosnu i Hercegovinu* daje informacije o evropskim trendovima i potrebama u oblasti obrazovanja odraslih osoba. Pored toga, u Publikaciji su predstavljene promjene i napredak koji je Bosna i Hercegovina ostvarila posljednjih godina na polju uređenja i unapređenja sistema obrazovanja odraslih. Bosanskohercegovačko društvo stremi usvajanju evropskih načela. Na tom putu država ima zadatak da poveća mogućnosti za socijalno uključivanje svih članova, a posebno onih koji moraju sticati nove vještine za specifične zahtjeve koje savremeno doba postavlja pred njih.

U prethodnom periodu u Bosni i Hercegovini su realizovane aktivnosti dva projektna ciklusa Implementacije EU programa za obrazovanje odraslih. Projektni tim Agencije je imao pred sobom cilj da ukaže na važnost nadogradnje vještina odraslih osoba za društveni razvoj. Unapređenje vještina odraslim osobama otvara nove mogućnosti u različitim sferama života. Članovi radnog tima su, u saradnji sa EPAL BiH, stvorili saradničku mrežu sa različitim akterima iz oblasti obrazovanja odraslih. Polazište za rad je bilo prepoznati mogućnosti, nedostatke i potrebe društva.

Projekt nastavlja rad nastojeći da doprinese razvoju na području obrazovanja odraslih.

Biljana Popović,
stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno
i srednje obrazovanje za NQF i državna koordinatorica za EAAL

Uvod

Osnovne naznake uspostavljanja sistema obrazovanja odraslih se jasno uočavaju iako je sistem obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini veoma složen i potpuno decentralizovan. U različitim strateškim dokumentima obrazovanje odraslih u Bosni i Hercegovini se tretira kao osnovni instrument za razvoj demokratskih društvenih odnosa, efikasne i konkurentne tržišne privrede, smanjenja nezaposlenosti i socijalne isključenosti i unapređenja društvene efikasnosti u procesu evropskih integracija. Ovaj proces strateškog oblikovanja obrazovanja odraslih je nastao prvenstveno uz podršku EU i pojedinih zemalja članica koji su kroz različite projekte nastojali da unaprijede i oblikuju sistem obrazovanja i učenja odraslih. Različite sredine i različiti organi i tijela u Bosni i Hercegovini, razumijevajući značaj obrazovanja odraslih i sticanja vještina, su pokazali spremnost za prihvatanje ovih inicijativa i njihovu implementaciju, što se najbolje vidi u oblasti donošenja različitih strategija, zakonodavnog okvira i realizaciji obuka za različite ciljne grupe..

Publikacija *Unapređenje vještina odraslih – društveni izazov za Bosnu i Hercegovinu* ima za cilj da sagleda te inicijative i njihove produkte i na taj način promoviše obrazovanje odraslih u Bosni i Hercegovini i motiviše ključne aktere za njegov dalji razvoj i unapređenje. U njoj su predstavljeni osnovni globalni i evropski trendovi, potrebe i politika u oblasti obrazovanja odraslih da bi se stručna javnost upoznala sa osnovnim trendovima u ovom području. Takođe su prikazane i osnovne informacije o stanju, strateškom okviru, zakonodavstvu i praksi obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini.

1. Globalni porast kvaliteta obrazovanja i vještina

Kreiranje mogućnosti za učenje i sticanje vještina već dugi niz godina se nalazi u srcu globalne politike obrazovanja jer su obrazovanje i razvoj vještina od suštinskog značaja za podsticanje individualnog i socijalno-ekonomskog rasta i razvoja.

Iako u svijetu postoji značajan broj nepismenih, odnosno mladih i odraslih bez osnovnih vještina i osnovnog obrazovanja, obim pismenosti, obuhvat osnovnim, srednjim i visokim obrazovanjem, participacija u obrazovanju odraslih, kvalitet obrazovanja i sticanje vještina su značajno porasli širom svijeta.

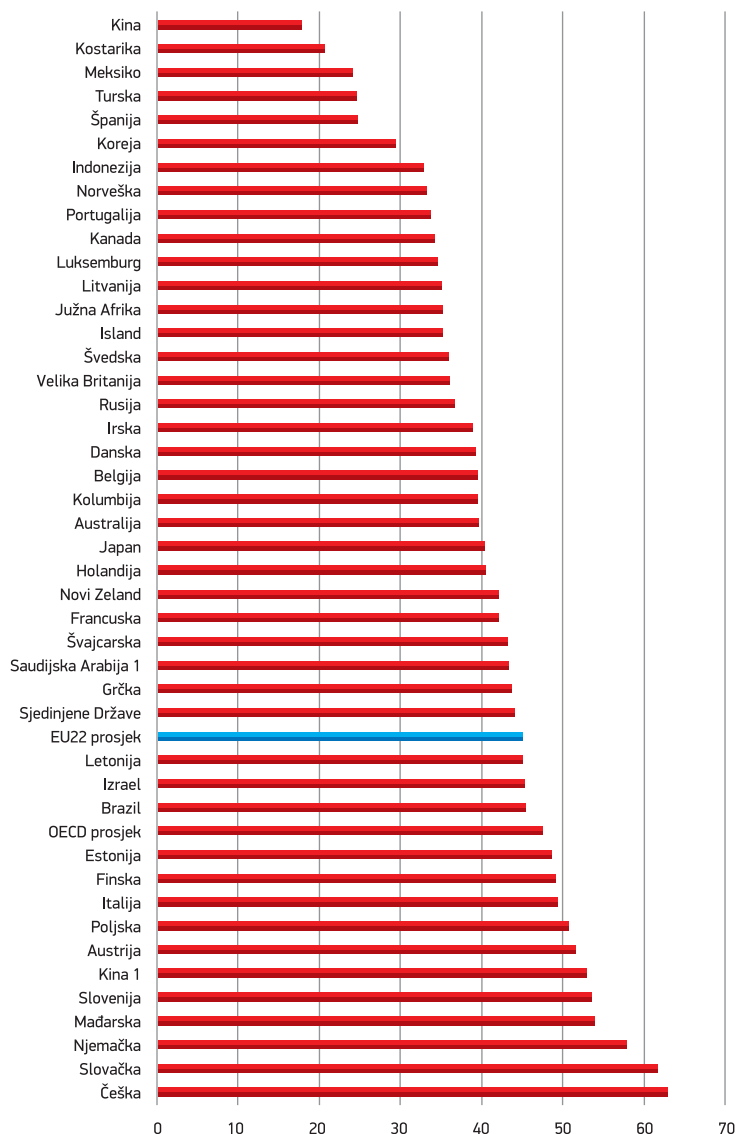
Prema podacima za 2014. godinu u svijetu je bilo 748 miliona nepismenih starijih od 15 godina, odnosno 114 miliona mladih između 15 i 24 godine, od čega se 51% nalazi u Jugoistočnoj Aziji (UNESCO Institute for statistic, 2016). Iako se radi o značajnom broju nepismenih, Uneskove projekcije pokazuju da su u proteklih 50 godina napravljeni značajni pomaci u poboljšanju pismenosti odraslih. Prije 50 godina skoro jedna četvrtina ljudi starosti od 15. do 24. godine nije mogla da čita niti da napiše jednostavnu rečenicu, u poređenju sa 10% koliko ih je danas (UNESCO Atlas of eLiteracy, 2017). Stopa pismenosti odraslih u Sjevernoj Africi je porasla od 1990. do 2015. godine sa 47% na 77%, u Južnoj Aziji sa 47% na 70%, Zapadnoj Aziji sa 72% na 90% i Istočnoj Aziji sa 79% na 96%. Istovremeno, stopa pismenosti mladih od 1990. do 2015. godine se najviše povećala u Sjevernoj Africi (sa 68% na 95%) i Južnoj Aziji (sa 60% na 87%). U manjoj mjeri napredak je primijećen i u svim drugim regionima kako za odrasle tako i za mlade (UNESCO Institute for statistic, 2016).

Obuhvat osnovnim obrazovanjem takođe je značajno unaprijeđen, iako Milenijski razvojni cilj (MDG) o postizanju univerzalnog osnovnog obrazovanja do 2015. godine nije ostvaren. Više od polovine zemalja u svijetu je postiglo univerzalno osnovno obrazovanje, što znači da im je neto stopa upisa u početni nivo osnovnog obrazovanja veća od 95% (UNICEF, 2016). U svijetu je u 2013. godini 91% djece dospjele za osnovnu školu u nju upisano. U periodu između 2000. i 2013. godine broj djece koja ne upisuju osnovnu školu je smanjen sa 99 na 59 miliona. To ipak ukazuje da je pred nekim zemljama još uvijek dug put do postizanja univerzalne pismenosti i univerzalnog osnovnog obrazovanja. Pred najvećim izazovom su zemlje u Zapadnoj i Centralnoj Africi, gdje je neto stopa upisa u 2013. godini iznosila 74% (UNICEF, 2016).

Obuhvat srednjim obrazovanjem na globalnom nivou takođe postaje veoma visok. Mnoge zemlje, prije svih evropske, su uvele obavezno srednje obrazovanje, dok se Afrika, posebno podsaharska, i Južna Azija suočavaju sa ozbiljnim problemima u području srednjeg obrazovanja. U zemljama tog regiona manje od polovine mladih se upisuje u srednju školu. Značajan broj mladih, koji se mjeri u milionima, je ostavljen bez mogućnosti da uđu na tržište rada bez potrebnih znanja i vještina. U zemljama EU, međutim, oko 45% odraslih između 25. i 34. godine ima srednji ili poslijesrednji nivo

obrazovanja. U Slovačkoj i Češkoj broj odraslih sa srednjim i poslijesrednjim obrazovanjem je iznad 60%.

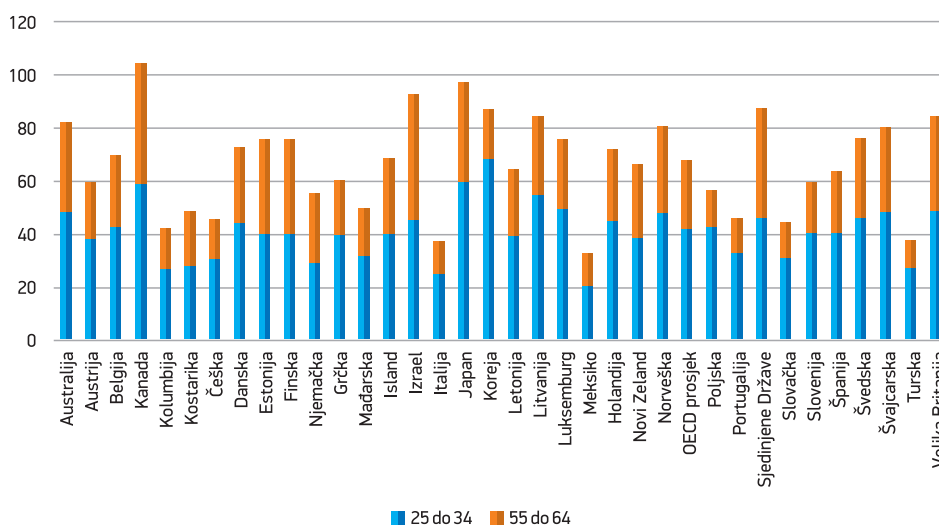
Slika 1 Procent odraslih od 25. do 34. godine čiji je najveći stepen obrazovanja srednje ili poslijesrednje neuniverzitetsko obrazovanje – 2015.

Izvor: OECD, Education at a Glance 2016.

Ekspanzija visokog obrazovanja je obilježila drugu polovinu 20. vijeka. Ono što karakteriše 21. vijek je ekspanzija odraslih studenata na univerzitetima. Oni se u literaturi i statističkim publikacijama obično označavaju terminom „nekonvencionalni studenti“, „stariji studenti“, „odrasli studenti“ i „netradicionalni student“. Riječ je o studentima koji su stariji od 25 godina koji mogu biti redovni (full-time) ili vanredni (part-time), s dodatnim karakteristikama koje uključuju status zaposlenog i često bračni status i značajno drugačiji odnos prema učenju (Styding and Dundes, 2006). Po broju starijih studenata na univerzitetima prednjače razvijene zemlje kao što su Sjedinjene Države, Kanada, Velika Britanija, Japan i Australija. To ukazuje da obrazovanje nije više monopol mladosti i privilegija mladih, odnosno da odrasli imaju duboke i snažne potrebe da se uključuju u sve vidove i nivoe obrazovanja.

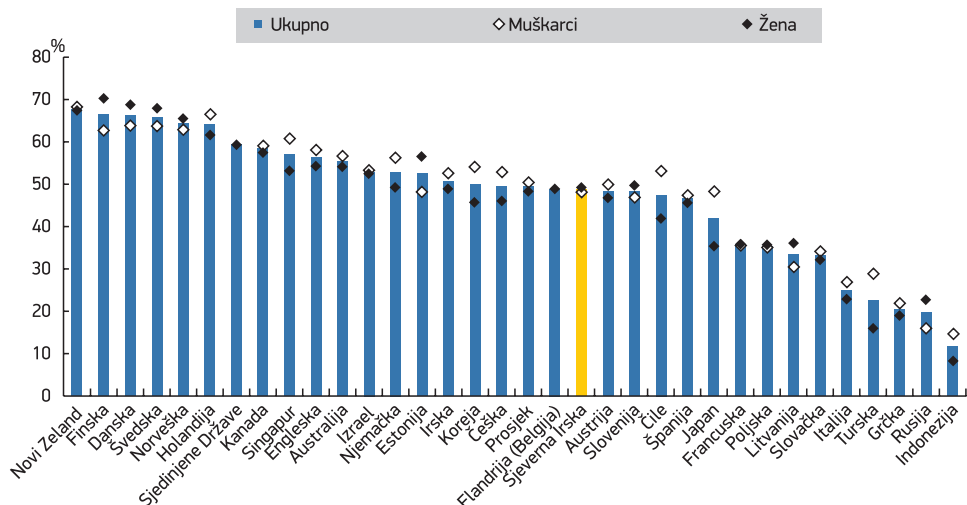
Slika 2 Populacija s terciarnim obrazovanjem - 2015.

Izvor: OECD, Education at a Glance 2016.

Participacija odraslih u formalnom i neformalnom obrazovanju na globalnom nivou je takođe u značajnom porastu, posebno u razvijenim zemljama kao što su Novi Zeland, Kanada, Australija i posebno zemlje Sjeverne Evrope.

Slika 3. Participacija odraslih (15-64) u formalnom i / ili neformalnom obrazovanju (2012 ili 2015).

Izvor: OECD, Education at a Glance 2016.

U osnovi činjenica da značajan procent odraslih pohađa tercijarno (univerzitetsko ili neuniverzitetsko) obrazovanje i da u prosjeku oko 50% odraslih učestvuje u nekim oblicima cjeloživotnog učenja se nalazi potreba za prilagođavanjem promjenljivim društvenim i individualnim životnim uslovima. S druge strane, ljudi i njihove sposobnosti i vještine postaju osnova za razvoj savremenih efikasnih društvenih sistema i kompetitivnih ekonomija. Kako vještine određuju kapacitet za povećanje društvene efikasnosti i ekonomske produktivnosti, sve su veća ulaganja u obrazovanje. Na taj način najmnogoljudnije zemlje, koje imaju visoko učešće mladih i obrazovanih u ukupnoj populaciji, postaju razvojno i ekonomski sve uticajnije i kompetitivnije (Indija, Kina, Južna Koreja). Globalna obrazovna ekspanzija predstavlja najsnažniji socijalno-ekonomski izazov koji ne mimoilazi ni Evropu koja predstavlja područje s najvećim obrazovnim potencijalom. Vremenu, kada je konkurencija dolazila uglavnom iz zemalja koje bi mogle da ponude samo nisko kvalifikovane radnike, došao je kraj. Masovni porast globalne ponude visoko kvalifikovanih ljudi u posljednjoj deceniji postavlja Evropu na test (European Commission, 2012) i Evropa pokušava da na njega efikasno odgovori.

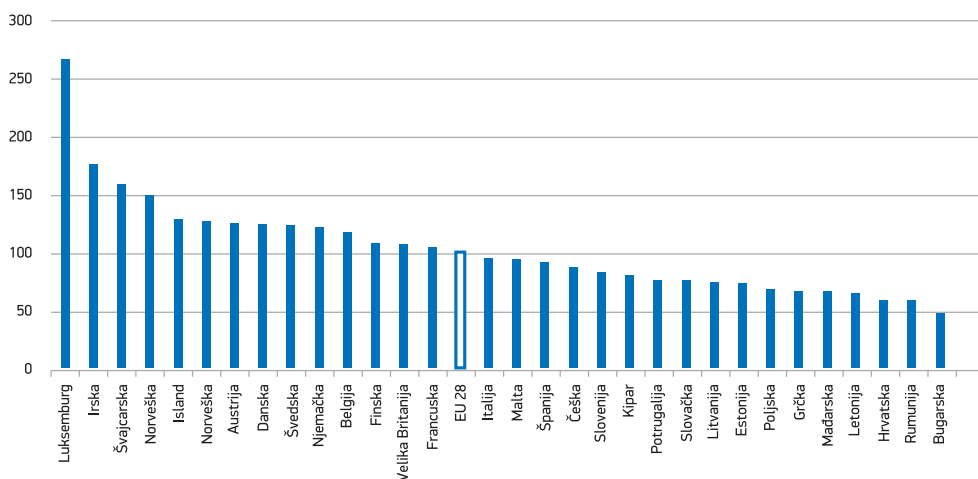
2. 2. Obrazovanje i učenje odraslih – evropske potrebe i perspektive

2.1. Evropski strateški okvir cjeloživotnog učenja

Od svog osnivanja pa do danas EU pokazuje kontinuirano nastojanje da unaprijedi svoju efikasnost u četiri osnovna domena: ekonomska efikasnost, zapošljavanje i tranzicija u svijet rada, građanska participacija i socijalna kohezija.

Uprkos kontinuiranom ekonomskom rastu, EU se u posljednjoj dekadi, a posebno poslije ekonomske krize 2007. Godine, suočila sa ekonomskom stagnacijom i opadanjem, povećanjem stope nezaposlenosti, fiskalnim deficitom i značajnim unutrašnjim dugom (European Commission, 2010). Ono što za EU postaje poseban problem jesu velike disproporcije u ekonomskom razvoju među zemljama članicama.

Slika 4 Društveni bruto proizvod po glavi stanovnika u odnosu na prosjek EU 28 - 2016.

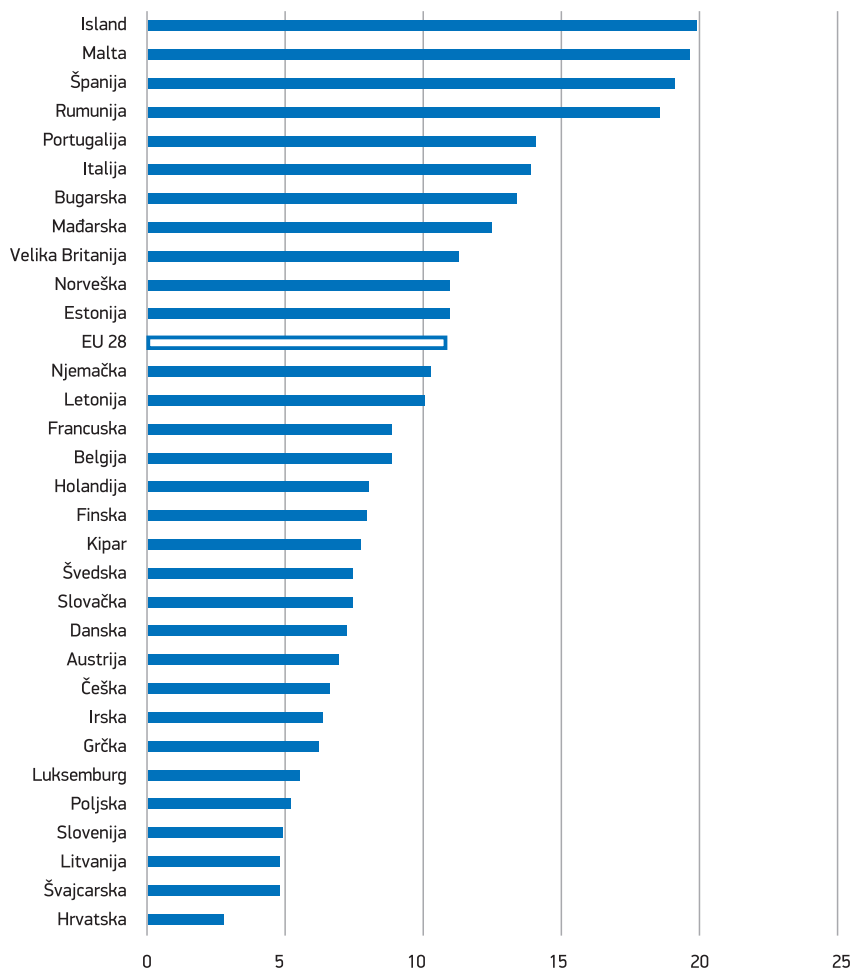

Izvor: Eurostat, 2016.

Značajne razlike u nivou ekonomskog razvoja mogu da ugroze poziciju EU u međunarodnoj podjeli rada i njen kompetitivni status. Sasvim je jasno da EU može da sačuva i unaprijedi svoj ekonomski status i da ostvari svoje strateške ciljeve samo kao dobro izbalansirana ekonomska, kulturna i politička cjelina koja raspolaže izuzetnim ljudskim potencijalom. Borba za adekvatan ljudski potencijal je jedan od najznačajnijih strateških ciljeva EU.

Iako EU tretira obrazovanje kao osnovni instrument društveno-ekonomskog rasta i razvoja, ona još uvijek ne uspijeva da uspostavi dovoljno efikasan i pravedan sistem obrazovanja jer je stopa ranog napuštanja obrazovanja relativno visoka. Na nivou EU ona je preko 10, a u pojedinim zemljama i preko 20%.

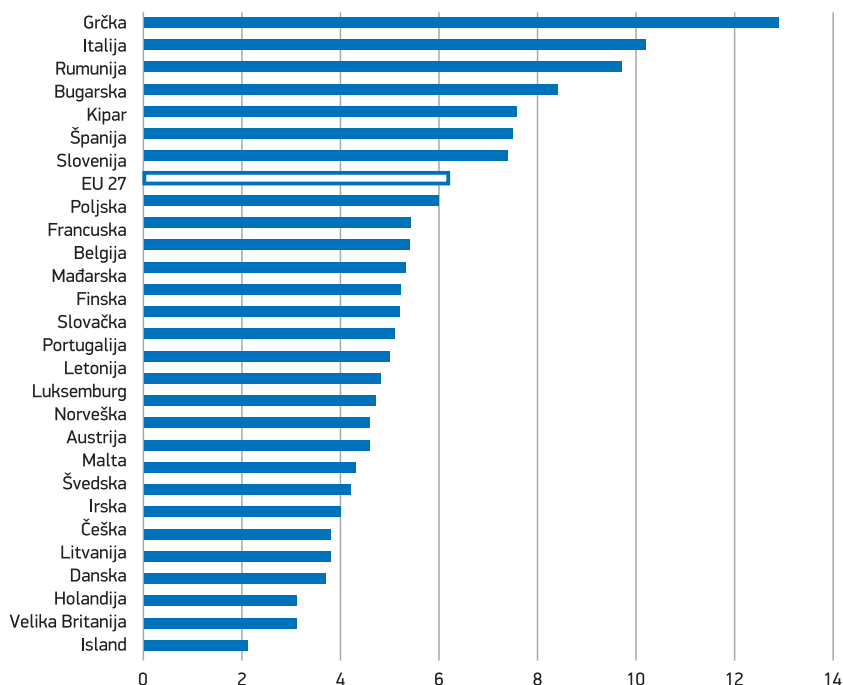
Slika 5. Rano napuštanje obrazovanja u EU u % – 2016 - grupa 18 – 24 godine.

Izvor: Eurostat, 2016.

Pored značajnih napora i uspjeha u uspostavljanju veoma jasnih načina realizacije cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih, a pogotovo stručnog obrazovanja, EU još uvijek ne uspijeva da razvije dovoljno fleksibilan i potrebama tržišta rada prilagođen sistem obrazovanja, jer se vrijeme od napuštanja obrazovanja do dobijanja prvog posla još uvijek mjeri u godinama.

Slika 6. Prosječno vrijeme od napuštanja srednjeg obrazovanja do dobijanja prvog posla
– 2009 - grupa 15 – 34 godine.

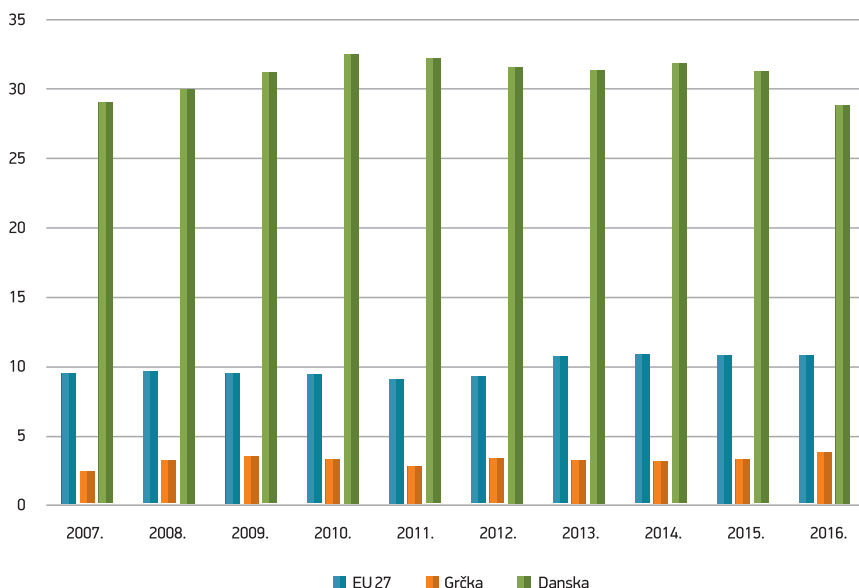

Izvor: Eurostat, 2016.

Participacija u obrazovanju odraslih, gledana u prosjeku, još uvijek je niska s jako izraženim razlikama među pojedinim zemljama, koje prozilaze iz tradicije i kulture, ali i ekonomske moći pojedinih zemalja. Na sjeveru Evrope participacija u obrazovanju odraslih je i preko 60%, dok je na jugu ispod 5%. Pristup znanju i vještinama tokom odrasle dobi predstavlja jedan od najznačajnijih faktora ekonomskog prosperiteta, a prije svega socijalne inkluzije i participacije na tržištu rada ali i razvoja individualnih sposobnosti i talenata. Zbog toga EU nastoji da značajno unaprijedi i izbalansira taj segment obrazovanja.

Slika 7. Participacija u obrazovanju odraslih

Izvor: Eurostat, 2016.

Imajući u vidu postojeću socijalno-ekonomsku i demografsku situaciju i razumijevajući značaj obrazovanja i učenja, EU je od 90-ih godina 20. vijeka a posebno od 2000. godine, odnosno od usvajanja Lisabonske deklaracije, s kojom je započela intenzivna promocija stava da su ljudi, njihova znanja i kompetencije od ključne važnosti za evropsku budućnost (European Commission, 2001), započela intenzivnu promociju i sistematsku projekciju cjeloživotnog učenja i u tom okviru i obrazovanja i učenja odraslih.

2.2. Evropski strateški okvir obrazovanja odraslih

Evropska unija je 2000. godine u Lisabonu usvojila strategiju razvoja (Lisabonska strategija) čiji je bazični cilj bio da EU do 2010. godine postane najkonkurentnija i najdinamičnija privreda na svijetu, zasnovana na znanju, sposobna da ostvari održivi ekonomski rast s većim brojem kvalitetnijih radnih mjesta i jačom socijalnom kohezijom (European Council, 2000). Treba imati u vidu da je ovaj ambiciozan cilj postavljen u periodu kada je u EU bilo 150 miliona odraslih ljudi (25-64) koji nisu imali srednje obrazovanje i kada samo 8% njih participira u obrazovanju i učenju (European Commission, 2001). Kao centralni mehanizam za postizanje ovog strateškog cilja je pozicionirano znanje, odnosno cjeloživotno učenje, uključujući naučno-tehnološka istraživanja i inovacije. Da bi ostvarila ove ciljeve, EU je donijela niz veoma značajnih dokumenata za razvoj i unapređenje obrazovanja i učenja odraslih među kojima su najznačajniji: The

concrete future objectives of education and training systems (Council of the European Union, 2001), It is never too late to learn (European Parliament, 2008), A strategic framework for European cooperation in education and training - 'ET 2020' (Council of the European Union, 2009).

Iako se realizacija Lisabonske strategije nije odvijala na predviđeni način i predviđenim tempom, kako zbog slabosti u koordinaciji između zemalja članica, tako i zbog iznenadne ekonomske krize, EU suštinski nije odustala od ovog svog osnovnog cilja, iako ga je bitno redukovala, jer nije razriješila osnovne probleme koji su inspirisali donošenje same Strategije.

Polazeći od iskustava stečenih u prethodnom periodu i novonastale ekonomske situacije EU je u martu 2010. usvojila Strategiju za pametan, održivi i inkluzivni razvoj, nazvanu Europe 2020 Strategy (Evropska komisija, 2010), u kojoj je definisala viziju sopstvenog razvoja za 2020. godinu.

Strategija „Evropa 2020“ sadrži tri međusobno povezana prioriteta: pametan rast: (ekonomije zasnovane na znanju i inovacijama) održivi rast (ekonomije koja efikasnije koristi resurse, koja je zelenija i konkurentnija) i inkluzivni rast (ekonomija s visokom stopom zaposlenosti i socijalnom i teritorijalnom kohezijom). Od država članica EU se očekuje da precizno definišu sopstvene ciljeve i rezultate, kao i mjere koje će biti realizovane u narednom finansijskom periodu kroz nacionalne budžete, strukturne fondove i ostale izvore finansiranja kako bi se dostigli utvrđeni dugoročni zajednički ciljevi.

Glavni ciljevi EU-a do 2020:

- 75% stanovništva starosti između 20 godina i 64 godine treba da bude zaposleno;
- 3% BDP-a EU treba da bude uloženo u istraživanje i razvoj;
- ostvariti klimatsko-energetske ciljeve „20/20/20“ (uključujući i 30% smanjenja emisija gasova);
- udio onih koji prerano napuštaju školovanje treba da bude ispod 10%, a najmanje 40% mladih treba da ima stečeno tercijarno obrazovanje;
- broj ljudi koji su izloženi riziku od siromaštva treba smanjiti za 20 miliona.

Da bi se ispunili navedeni ciljevi, EU je ustanovila sedam vodećih inicijativa (flagship initiatives) koje razrađuju specifične akcije koje treba da se ostvare kako na nivou EU tako i na nivou zemalja članica, od kojih se tri direktno odnose na obrazovanje:

• **Mladi u pokretu** – s ciljem unapređivanja kvaliteta obrazovnih sistema i lakšeg ulaska mladih na tržište rada

• **Agendu za nove vještine i nova radna mjesta** – s ciljem modernizacije tržišta rada i osnaživanja ljudi razvojem njihovih vještina tokom cijelog života kako bi se povećala aktivna radna snaga i bolje usklađivala ponuda s potražnjom na tržištu rada.

• **Evropska platforma za borbu protiv siromaštva** - s ciljem da se postigne socijalna i teritorijalna kohezija tako da se ljudima koji su suočeni sa siromaštvom i socijalnom isključenošću omogući dostojanstven život i aktivno učestvovanje u društvu.

U drugoj polovini 2010. godine Evropski savjet je usvojio deset integrisanih smjernica čiji je cilj osiguranje realizacije 5 strateških ciljeva do 2020. godine:

1. Osiguravanje kvaliteta i održivosti javnih finansija;
2. Rješavanje makroekonomskih debalansa;
3. Smanjivanje debalansa disproporcija u euro zoni;
4. Optimizovanje podrške za istraživanje i razvoj i inovacije, jačanje trougla znanja i oslobađanje potencijala digitalne ekonomije;
5. Poboljšanje efikasnosti resursa i smanjenje emisije gasova staklene bašte;
6. Poboljšanje poslovnog i potrošačkog okruženja i modernizacija industrijske baze;
7. Povećanje participacije – učešća na tržištu rada i smanjenje strukturne nezaposlenosti – (usljed raskoraka između ponude i potražnje);
8. Razvijanje kvalifikovane radne snage odgovarajući na potrebe tržišta rada, unapređenje kvaliteta posla i cjeloživotno učenje;
9. Poboljšanje performansi sistema obrazovanja i obuke na svim nivoima i povećanje učešća u visokom obrazovanju i
10. Promovisanje socijalne inkluzije i borba protiv siromaštva.

Tri smjernice (7,8, i 9) se odnose direktno na obrazovanje, što govori o njegovoj centralnoj ulozi u društvenom i ekonomskom razvoju EU.

Donošenje strategije Evropa 2020 je iniciralo donošenje niza drugih strateških dokumenata u području obrazovanja i učenja odraslih, koji predstavljaju konkretizaciju i operacionalizaciju bazičnih strateških ciljeva u oblasti obrazovanja i učenja odraslih do 2020.

Agenda za nove vještine i poslove (European Commission, 2010.) je dio Strategije Evropa 2020 koja predstavlja pokušaj uspostavljanja mehanizama za modernizaciju tržišta rada u Evropi na osnovu tri cilja:

- bolje funkcionisanje tržišta rada na osnovu uspostavljanja balansa između radnog zakonodavstva i garantovanja sigurnosti zaposlenim (fleksigurnost);
- povećanje vještina i znanja radne snage, da bi se ona uspješno prilagođavala novim tehnologijama i bržoj dinamici radnog okruženja i

- unapređenje kvaliteta poslova i uslova rada.

Od posebne važnosti je činjenica da Evropa 2020 i Agenda za nove vještine afirmišu uravnoteženo gledanje na koncept zapošljavanja i zapošljivosti ukazujući da za zapošljavanje nije dovoljno osigurati da lica radnog uzrasta aktivno traže posao i usvajaju vještine koje im mogu pomoći pri zapošljavanju već da se zapošljavanje mora zasnivati na kreiranju novih radnih mjesta.

Obnovljena agenda za vještine, koju je donio Evropski savjet 2011, u kojoj se prioriteta iz Strategije ET 2020 ponovo afirmišu i u kojoj su formulisani prioriteta za 2012-2014 (European Council, 2011), predstavlja jedan od najcjelovitijih dokumenata i smjernica o obrazovanju i učenju odraslih s veoma jasnim porukama zemljama članicama na koji način da ga unapređuju i razvijaju. Agenda preporučuje zemljama članicama da se osnovni strateški ciljevi ostvaruju na sljedeći način:

CILJ 1 – Cjeloživotno učenje i mobilnost učiniti realnim:

- razvijanje sveobuhvatnih i lako dostupnih informacija i sistema vođenja i efikasnih strategija informisanja usmjerenih na podizanje svijesti i motivacije među potencijalnim učenicima s posebnim fokusom na ugrožene grupe;
- promovisanje angažovanja poslodavaca u učenju na radnom mjestu s ciljem razvijanja vještina specifičnih za posao;
- promovisanje fleksibilnih puteva učenja za odrasle, uključujući širi pristup visokom obrazovanju;
- stvaranje funkcionalnih sistema za validaciju neformalnog i informalnog učenja i promovisanje njihove upotrebe kod odraslih, poslodavaca i drugih organizacija

CILJ 2 – Unapređenje kvaliteta i efikasnosti obrazovanja i obuke:

- osiguravanje kvaliteta institucijama za učenje odraslih sistemom akreditacije;
- poboljšanje kvaliteta osoblja u organizacijama za obrazovanje odraslih uspostavljanjem efikasnih sistema za inicijalnu obuku i profesionalni razvoj, te olakšavanjem mobilnosti nastavnika, trenera i drugog osoblja za obrazovanje odraslih;
- osiguravanje održivog i transparentnog sistema za finansiranje učenja odraslih, zasnovanog na zajedničkoj odgovornosti javnog i privatnog sektora;
- prilagođavanje obrazovanja potrebama tržišta rada i razvoj mogućnosti za sticanje kvalifikacija i razvijanje novih vještina koje povećavaju kapacitet ljudi da se prilagode novim zahtjevima promjenljivog okruženja;
- intenziviranje saradnje i partnerstva između svih aktera relevantnih za učenje odraslih, posebno javnih vlasti, različitih ponuđača mogućnosti za učenje odraslih, socijalnih partnera i organizacija civilnog društva, posebno na regionalnom i lokalnom nivou u kontekstu razvoja 'regiona učenja' i lokalnih centara za učenje

CILJ 3 – Promovisanje jednakosti, socijalne kohezije i aktivnog građanstva kroz učenje odraslih:

- poboljšanje vještina pismenosti i vještina računanja, razvijanje digitalne i finansijske pismenosti, građanske, kulturne, političke, ekološke, medijske i potrošačke svijesti i učenja za zdrav život;
- povećanje ponude i podsticanja angažovanja pojedinaca u učenju odraslih kao sredstvu za jačanje socijalne inkluzije i za aktivno učešće u zajednici i društvu i poboljšanje pristupa obrazovanju odraslih za migrantske, romske i ugrožene grupe, kao i za izbjeglice i osobe koje traže azil;
- unapređivanje mogućnosti za učenje starijih odraslih u kontekstu aktivnog starenja, uključujući volontiranje i promovisanje inovativnih oblika međugeneracijskog učenja;
- rješavanje potreba za učenjem osoba sa invaliditetom i ljudi u specifičnim situacijama isključivanja (bolnice, domovi za zbrinjavanje i zatvori);

CILJ 4 – Poboljšanje kreativnosti i inovativnosti odraslih i njihovih sredina učenja:

- promovisanje sticanja transverzalnih ključnih kompetencija, kao što su učenje za učenje, osjećaj inicijative i poduzetništva i kulturna svijest ;
- unapređenje uloge organizacija za kulturu (kao što su muzeji, biblioteke itd.), organizacija civilnog društva, sportskih organizacija, kreativnih i inovativnih okruženja za neformalno i informalno učenje odraslih;
- bolje korišćenje ICT-a u kontekstu učenja odraslih, kao sredstvo za proširenje pristupa i poboljšanje kvaliteta pružanja usluga.

CILJ 5 – Unapređenje baze znanja o učenju odraslih i praćenju sektora učenja odraslih:

- učestvovanje u aktivnostima i implementaciji ključnih poruka koje proizilaze iz glavnih međunarodnih istraživanja i studija kao što su Anketa o obrazovanju odraslih (AES), Anketa o kontinuiranom stručnom usavršavanju (CVTS) i Program za međunarodnu procjenu kompetencija odraslih (PIAAC);
- prikupljanje osnovnih podataka o učenju odraslih (participacija, organizacije, finansiranje i sl.);
- jačanje praćenja i procjene uticaja efekata učenja odraslih;
- intenziviranje istraživanja i analiza pitanja vezanih za učenje odraslih;
- izvještavanje o politikama učenja odraslih kao dio zajedničkog izvještaja o napretku "ET2020".

Jugoistočna Evropa 2020: Radna mjesta i prosperitet u evropskoj perspektivi

je strategija za Jugoistočnu Evropu, odnosno Zapadni Balkan koju je Vijeće za regionalnu saradnju (Regional Cooperation Council, 2013) usvojilo 2013. godine, a prihvatile su je delegacije ministara ekonomije Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Kosova*, Crne Gore, Rumunije, Srbije i Makedonije.

Strategija Jugoistočna Evropa 2020 je inspirisana strategijom Evropa 2020 i njen osnovni cilj je postizanje visokog i održivog ekonomskog razvoja, podsticanje većeg privrednog rasta u regionu i stvaranje novih radnih mjesta, a sve kroz jačanje regionalne saradnje i veza sa EU. Kao i Strategija EU 2020 i Strategija JIE 2000 predviđa rast u četiri domena koja su od ključnog značaja za društveno-ekonomski razvoj svake pojedinačne zemlje ali i za proces pridruživanja EU:

- **Integrirani rast** - veći obim spoljno-trgovinske razmjene i investicija na regionalnom nivou, na nediskriminatoran, transparentan i predvidljiv način;
- **Pametni rast** - veća posvećenost inovacijama i konkurentnosti, stimulisanje rasta baziranog na znanju, što uključuje razvoj ljudskih resursa, istraživanje, razvoj i inovacije, digitalizaciju, kulturu i kreativnost;
- **Održivi rast** - podizanje nivoa konkurentnosti privatnog sektora i implementiranja politike energetske efikasnosti u zemljama JIE;
- **Inkluzivni rast** - razvoj vještina, stvaranje novih radnih mjesta, boljih uslova u oblasti zdravlja s ciljem unapređivanja procesa zapošljavanja kroz razvoj vještina, otvaranje novih radnih mjesta i učešće svih, uključujući i ugrožene grupe i manjine, na tržištu rada.
- **Upravljanje rastom** – povećanje kapaciteta državne administracije da ojača vladavinu prava i suzbije korupciju, s ciljem stvaranja poslovnog ambijenta i pružanja javnih usluga neophodnih za ekonomski razvoj. Strategija daje okvir za pomoć Vladama u regionu da sprovedu svoje individualne strategije razvoja, uključujući ciljeve vezane za pridruživanje EU.

Ciljevi Strategije JIE 2020:

- povećanje prosječnog BDP per capita u zemljama JIE, u odnosu na prosjek EU: sa 36,4% (2010) na 44% (2020);
- povećanje ukupnog trgovinskog prometa roba i usluga: sa 94,4 milijardi (2010), na 209,5 milijardi EUR u 2020;
- smanjivanje trgovinskog deficita u zemljama JIE: sa -15.7% (2008-2010) na -12,3% BDP-a u 2020;
- kreiranje milion novih radnih mjesta u zemljama JIE do 2020.

Kako bi osigurala perspektivu dugoročnog pametnog rasta Jugoistočna Evropa mora da promijeni svoj razvojni put, što prije svega znači da: a) prestane biti izvor jeftine radne snage i da pronađe druge izvore vlastite konkurentnosti i b) razvija ekonomiju koja se zasniva na proizvodnji, distribuciji i upotrebi znanja i informacija. U tom okviru glavni strateški cilj do kraja 2020. godine je porast od 32% u prosječnoj produktivnosti radne snage u odnosu na 2010. koji je praćen porastom od 18% u broju visokokvalifikovanih u ukupnoj radnoj snazi.

Strategija JII 2020 je valjana ilustracija promjene evropske politike i pristupa u oblasti obrazovanja i učenja. Evropa sve manje postavlja obrazovne ciljeve i sve man-

je donosi strategije koje se odnose na obrazovanje i učenje. Ona u potpunosti instrumentalizuje sistem obrazovanja i obuke stavljajući ih u službu postizanja širih socijalno-ekonomskih ciljeva.

Novi prioriteti za evropsku saradnju u području obrazovanja i osposobljavanja – dokument koji su zajednički donijeli Evropski savjet i Evropska komisija 2015 ukazuje da je Evropa suočena s nizom hitnih zadataka: stvaranjem novih radnih mjesta i ekonomskim napretkom, postizanjem održivog rasta, premošćivanjem nedostataka u području ulaganja, jačanjem socijalne kohezije, velikim migracijskim tokom i radikalizacijom nasilja (European Commission, 2015). Evropa istovremeno mora riješiti dugoročne izazove kao što su starenje, prilagođavanje digitalnom dobu i konkurentnost u globalnoj ekonomiji utemeljenoj na znanju. Kako bi se uspješno odgovorilo na ove probleme, kao posebni prioriteti u području obrazovanja odraslih se ističu:

- **upravljanje:** osiguravanje usklađenosti obrazovanja odraslih s drugim područjima politike, poboljšanje koordinacije, efikasnosti i relevantnosti za potrebe društva, ekonomije i okoline; prema potrebi, povećanje i privatnih i javnih ulaganja
- **ponuda i participacija:** znatno povećanje ponude visokokvalitetnog obrazovanja odraslih, posebno u pogledu pismenosti, kvantitativne pismenosti i digitalnih vještina, povećanje participacije pomoću efikasnih strategija informisanja, savjetovanja i motivisanja
- **fleksibilnost i pristup:** proširivanje pristupa povećanjem dostupnosti učenja na radnom mjestu i efikasnom upotrebom informacionih i komunikacijskih tehnologija; uvođenje postupaka za utvrđivanje i vrednovanje vještina niskokvalifikovanih odraslih osoba
- **kvaliteta:** poboljšanje osiguravanja kvaliteta, uključujući praćenje i procjenu učinka, poboljšanje inicijalnog i kontinuiranog obrazovanja nastavnika u obrazovanju odraslih i prikupljanje potrebnih podataka o potrebama kako bi se ponuda efikasno usmjerila i osmislila.

Novi program vještina za Evropu (European Commission, 2016.) predstavlja dalju konkretizaciju i operacionalizaciju strategije Evropa 2020. Riječ je o dokumentu koji na osnovu analize stanja vještina u EU pokreće niz akcija koje građanima EU treba da osiguraju odgovarajuće vještine i pravu podršku u njihovom sticanju. Termin vještine u ovom dokumentu ima integrativni karakter i označava sve ono što pojedinac zna i u stanju je da uradi.

Polazeći od stava da su vještine put do zapošljivosti i prosperiteta, Komisija ovim dokumentom poziva države članice, socijalne partnere i privredu da kroz zajednički rad:

- unaprijede kvalitet i relevantnost procesa formiranja vještina;
- učine vještine vidljivim i uporedivim
- unaprijede obavještenja i informacije o vještinama s ciljem boljeg karijernog izbora.

Za postizanje ovih ciljeva Komisija predlaže 10 akcija koje se odnose na elementarne vještine, ključne kompetencije, stručno obrazovanje kao prvi izbor, digitalne vještine, transparentnost i uporedivost kvalifikacija, profiliranje vještina i kvalifikacija migranata, obavještanje i informisanje za karijerni izbor, obavještanje o vještinama koje se traže na tržištu rada i razumijevanje karakteristika svršenih učenika.

Polazeći od stavova i opredjeljenja formulisanim u Novom programu za vještine, Evropska komisija je već u junu 2016. godine pokrenula inicijativu Garancija za vještine (Skills guarantee) koju je Vijeće EU usvojilo u decembru 2016. godine pod nazivom **Putevi usavršavanja: nova prilika za odrasle** (Upskilling Pathways, New Opportunities for Adults).

Stanje vještina u EU-u:

- oko 26% (70 miliona) odraslih zaposlenih u EU nemaju adekvatne vještine čitanja i pisanja, računanja i upotrebe digitalnih sredstava;
- više od 65 miliona odraslih u EU ne posjeduje kvalifikacije srednjeg nivoa obrazovanja;
- više od polovine od 12 miliona dugoročno nezaposlenih ima veoma nizak stepen obrazovanja;
- 40% evropskih poslodavaca ima poteškoća u pronalaženju ljudi s vještinama koje su im potrebne;
- 13 miliona učenika upisuju godišnje u srednje stručno obrazovanje u EU 28, što je nedovoljno;
- stručno obrazovanje je još uvijek samo drugi izbor.

Inicijativa je pokrenuta na osnovu činjenice da blizu 70 miliona Evropljana ima teškoće u čitanju i pisanju, računanju i upotrebi digitalnih tehnologija te da su oni u najvećem riziku od nezaposlenosti, siromaštva i socijalne isključenosti. Osnovni cilj inicijative je da pomogne odraslim da steknu minimalni nivo pismenosti, numeričkih i digitalnih vještina i / ili da steknu širi spektar vještina napredujući prema višoj sekundarnoj kvalifikaciji ili ekvivalentu (nivo 3 ili 4 u EKO). Da bi se to postiglo, Vijeće preporučuje državama članicama da:

- ponude pristup oblicima usavršavanja kojim bi im se, u skladu s njihovim individualnim potrebama, omogućilo sticanje minimalnog nivoa pismenosti, matematičke pismenosti i digitalne kompetencije; i/ili sticanje šireg skupa vještina, znanja i kompetencija relevantnih za tržište rada i aktivno učestvovanje u društvu;
- utvrde prioritete ciljne grupe za sprovođenje oblika usavršavanja na nacionalnom nivou;

- oblike usavršavanja utemelje u tri koraka: procjena vještina; pružanje fleksibilne i kvalitetne ponude učenja prilagođene potrebama pojedinca; te vrednovanje i priznavanje stečenih vještina.

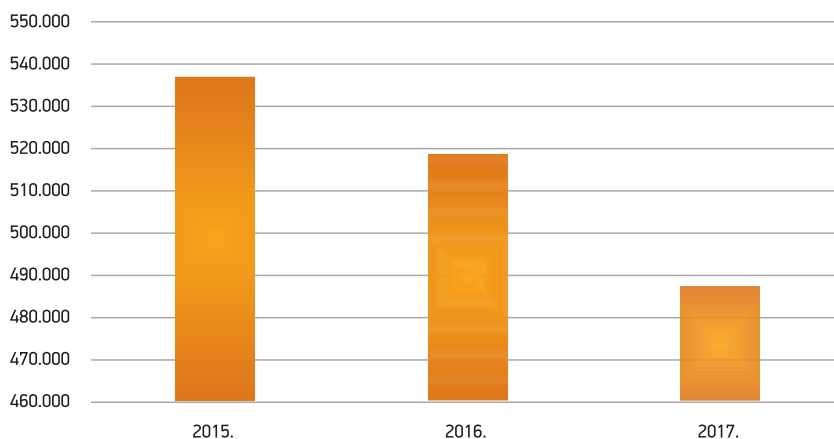

3. Potrebe za vještinama u Bosni i Hercegovini

Posljednji zvanični popis stanovništva u Bosni i Hercegovine je obavljen 1991. godine kada je popisano 4.377.033 stanovnika. Od tog perioda demografska struktura se značajno izmijenila. U 2013. godini Bosna i Hercegovina je imala 3.531.159 stanovnika, od čega je 2.987.440 starijih od 15 godina (Agencija za statistiku BiH, 2016.).

Prema podacima iz maja 2017. godine ukupan broj zaposlenih osoba u BiH je iznosio 756.369, od čega 316.960 žena (Agencija za statistiku BiH, 2017.). Nezaposlenost u posljednjih nekoliko godina pokazuje blag trend opadanja. U periodu od 2015. do 2017. godine nezaposlenost je smanjena za 31.433. Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi (Agencija za statistiku BiH, 2017b) u 2017. godini stopa nezaposlenosti je iznosila 20,5% (18,9% za muškarce i 23,1% za žene).

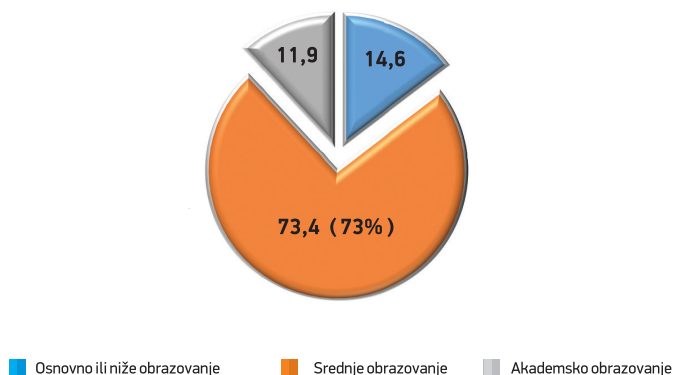
Slika 8. Registrovana nezaposlenost u Bosni i Hercegovini

Izvor: Agencija za statistiku BiH, 2017.

Obrazovna struktura zaposlenih osoba pokazuje da 66,2% osoba ima završenu srednju školu, slijede zaposleni sa završenom osnovnom školom ili nižim obrazovanjem 17%, te osobe sa završenim akademskim obrazovanjem 16,8% (Agencija za statistiku BiH, 2017b). Kao i u ostalim zemljama iz regiona najveći problem je srednje obrazovanje koje predstavlja jedan od osnovnih generatora nezaposlenosti. Različiti programi i oblici obrazovanja odraslih su prva i jedina korektivna mjera za takvu situaciju na tržištu rada.

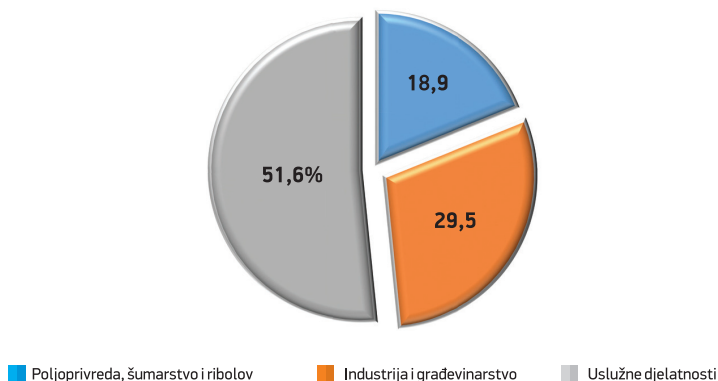
Slika 9. Obrazovna struktura nezaposlenih u Bosni i Hercegovini 2017.

Izvor: Agencija za statistiku BiH, 2017. b.

Obrazovna struktura nezaposlenih osoba pokazuje da 73,4% osoba ima završenu srednju školu, slijede nezaposleni sa osnovnom školom ili nižim obrazovanjem 14,6%, te osobe sa završenim akademskim obrazovanjem 11,9%. Ono što je posebno zabrinjavajuće je činjenica da čak 82,1% nezaposlenih je tražilo posao duže od jedne godine. Najveći broj zaposlenih se nalazi u sektoru usluga a najmanji u poljoprivredi, šumarstvu i ribolovu. (Agencija za statistiku BiH, 2017b).

Slika 10. Zaposleni prema sektoru aktivnosti u BiH - 2017.

Izvor: Agenciji za statistiku BiH, 2017. b.

Navedeni podaci ukazuju na značaj potrebe za obrazovanjem odraslih i uspostavljanjem sistema obrazovanja i obuke koji bi omogućio formiranje obrazovane visokokvalifikovane, mobilne i kompetitivne radne snage koja će svojim djelovanjem omogućiti snažan društveno-ekonomski razvoj i integraciju u EU.

4. Strateški okvir obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini

U posljednjih nekoliko godina u Bosni i Hercegovini je potpuno evidentan značajan napor koji se na svim nivoima vlasti ulaže u unapređenje obrazovanja odraslih, počevši od njegove medijske afirmacije, razvoja koncepata za pojedine oblasti, realizacije različitih programa, preko obuke nastavnika, do uspostavljanja strateškog i zakonodavnog okvira. U posljednjih nekoliko godina u Bosni Hercegovini je donijeto nekoliko značajnih strateških dokumenata koji kroz različite mjere i aktivnosti pokušavaju da urede i unaprijede obrazovanje odraslih.

Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini za period 2007. – 2013., godine koju je usvojilo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine 2007. godine konstatuje da se obrazovanje odraslih ne tretira kao važna i strateška komponenta ekonomskog i društvenog razvoja, već se posmatra kao pitanje od ličnog interesa sa isključivo kompenzacionom funkcijom. Uzevši to u obzir, ono nije institucionalizovano, nije prepoznato kao područje obrazovanja od vitalnog značaja za sadašnjost i budućnost zemlje i nema vidljiv strateški status. Uprkos tome, u praksi postoji veliki broj obrazovnih programa i projekata koji su namijenjeni odraslim ljudima, ali njihov rad nije međusobno povezan zajednički definisanim standardima i principima, niti zakonskim propisima. Polazeći od stanja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini i evropskih smjernica u ovoj oblasti, Strategija posmatra obrazovanje odraslih kao instrument:

- ekonomskog razvoja;
- stvaranje fleksibilnog i demokratskog sistema obrazovanja, otvorenog i pogodnog za sve građane i
- integracije u evropsku zajednicu.

Za realizaciju ovih ciljeva Strategija, između ostalog, preporučuje:

- uspostavljanje stabilnog sistema finansiranja obrazovanja odraslih;
- organizovanje obrazovanja odraslih u skladu s potrebama i mogućnostima učenja odraslih;
- priznavanje kvalifikacija i sposobnosti stečenih kroz stručno usavršavanje, dokvalifikaciju, prekvalifikaciju, specijalizaciju;
- razvijanje i jačanje svih vrsta neformalnog obrazovanja na području ličnog i socijalnog razvoja građana (Vijeće Ministara Bosne i Hercegovine, 2007).

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je usvojilo u junu 2008. godine dokument **Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini s planom implementiranja, 2008. – 2015.**, koji je jedan od prvih i značajnijih dokumenata u kome se obrazo-

vanje odraslih tretira kao strateški prioritet. Dokument daje glavne smjernice razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini u periodu do 2015. godine.

Polazeći od stava da je obrazovanje odraslih ključni instrument društveno-ekonomske revitalizacije, zapošljavanja, konkurentnosti na tržištu znanja i mobilnosti i fleksibilnosti radne snage, Strateški pravci se zalažu za:

- dostupnost obrazovanja odraslih na svim nivoima, u svim poljima i područjima u zemlji;
- uspostavljanje registra obrazovnih institucija u području obrazovanja i obuke odraslih;
- usvajanje Okvirnog zakon o obrazovanju odraslih u Bosni i Hercegovini;
- razvijanje standarda i procedure za certificiranje institucija obrazovanja i obuke odraslih;
- razvijanje modela obrazovanja i obuke odraslih i evaluacije ponuđenih programa;
- usvajanje Strategija opismenjavanja u Bosni i Hercegovini,
- razvijen kvalifikacijski okvir za obrazovanje odraslih;
- uspostavljanje mreže institucija i centara za obrazovanje, informisanje i savjetovanje odraslih;
- smanjena nepismenost sa sadašnjih 5% na 2%.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine tokom 2014. godine je usvojilo dva dokumenta od posebnog značaja za razvoj obrazovanja odraslih:

- a) Principi i standardi u oblasti obrazovanja odraslih u BiH i
- b) Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BiH za period 2014.-2020.

Principi i standardi u oblasti obrazovanja odraslih u BiH je sveobuhvatan strateški dokument u kome se obrazovanje odraslih definiše kao integralni dio sistema obrazovanja u Bosni i Hercegovini i djelatnost od posebnog javnog interesa koja kao takva predstavlja visok društveni prioritet.

Takav društveni status obrazovanja odraslih proizilazi iz njegovih ciljeva koji imaju kategorijalnu društvenu vrijednost i odnose se na: poboljšanje obrazovne i kvalifikacione strukture stanovništva, održivi društveno-ekonomski razvoj, postizanje veće zapošljivosti i povećanje fleksibilnosti i mobilnosti radno aktivnog stanovništva, razvoj demokratije, interkulturalnosti i tolerancije, unapređivanje kvaliteta života, izgradnju društvu koje uči i integraciju BiH u evropski društveni i ekonomski prostor.

Osnovni uslov za postizanje prethodno pomenutih ciljeva su standardi, odnosno

dogovorene norme za organizaciju sistema obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, čijom se dosljednom primjenom osigurava prepoznatljiv status organizatora obrazovanja odraslih i obrazovnog procesa, bez obzira na nacionalne, etničke, kulturne, ekonomske i druge specifičnosti okruženja u kome se obrazovanje provodi. Dogovoreni standardi se odnose na: vidove i programe obrazovanja odraslih, status polaznika, status organizatora obrazovanja odraslih, uslove za obavljanje djelatnosti, akreditaciju organizatora i programa, validaciju prethodnog učenja, obrazovne isprave, evidenciju, dokumentaciju i baze podataka o obrazovanju odraslih, statistiku i istraživanje obrazovanja odraslih, socijalni dijalog, partnerstvo i saradnju u području obrazovanja odraslih, planiranje, finansiranje i nadgledanje politika obrazovanja odraslih.

Iako ukazuje da se obrazovanje odraslih realizuje kroz formalne, neformalne i informalne vidove obrazovanja i učenja, u dokumentu dominiraju odredbe koje se odnose na formalno obrazovanje, a cjelokupan sadržaj i duh dokumenta ukazuju na snažan trend formalizacije neformalnog obrazovanja.

Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BiH za period 2014.-2020. je jedan od rezultata projekta EU „Razvoj ljudskih resursa“, u okviru IPA programiranja 2009. Platforma predstavlja pravni okvir i osnov za djelovanje i saradnju nadležnih organa, institucija, organizacija i pojedinaca na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, na planu usvajanja i pune implementacije neophodnih strateških i/ili drugih razvojnih dokumenata koji se odnose na obrazovanje odraslih.

Platformom se utvrđuju globalni pravci razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini za period 2014.-2020. i uspostavlja osnova za sistemski međusektorski pristup strateškom planiranju razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini i iniciraju neophodni reformski procesi koji treba da doprinesu većoj konkurentnosti na tržištu znanja i rada, povećanoj mobilnosti i profesionalnoj fleksibilnosti pojedinca, te društveno-ekonomskoj revitalizaciji.

Stavljajući stručno obrazovanje u centar obrazovanja odraslih, Platforma preporučuje temeljne ciljeve obrazovanja odraslih na svim nivoima vlasti u BiH:

Vizija obrazovanja odraslih grada Doboja:

“Fleksibilan sistem obrazovanja odraslih kojim se upravlja kroz saradnju ključnih socijalnih partnera u cilju boljeg funkcionisanja tržišta rada, veće konkurentnosti privrede, zapošljavanja i samozapošljavanja na lokalnom i regionalnom nivou.”

Strateški ciljevi:

1. Poboljšati ponudu i unaprijediti programe lokalnih organizatora obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja;
2. Uspostaviti lokalni sistem/metodologiju planiranja i upravljanja razvojem obrazovanja odraslih za potrebe lokalnog i regionalnog tržišta rada;
3. Stvoriti povoljan lokalni i regionalni okvir za provođenje programa obrazovanja odraslih u cilju zapošljavanja i samozapošljavanja i održivo finansiranje obrazovanja odraslih;

Lokalno savjetodavno tijelo za obrazovanje odraslih i zapošljavanje grada Doboj, 2009, Strategija obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja na području grada Doboj za period od 2015. do 2020. godine.

1. Poboljšanje legislative za obrazovanje odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja i usklađivanje s referentnim okvirom EU;
2. Uspostavljanje efikasnih načina participacije relevantnih (reprezentativnih) i drugih socijalnih partnera u procesu obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja;
3. Razvoj programskih i institucionalnih mogućnosti te unapređenje dostupnosti obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja;
4. Osiguranje i podizanje kvaliteta obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja.

U Platformi se ova četiri osnovna cilja razrađuju i operacinalizuju u 16 operativnih ciljeva i 35 mjera.

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine ima obavezu da najmanje jednom godišnje informiše Vijeće ministara Bosne i Hercegovine o implementaciji Strateške platforme razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja.

Vizija za vještine 2020 – predstavlja konkretizaciju evropskih strategija “EU 2020” i “Jugoistočna Evropa 2020” u Bosni i Hercegovini. Dokument je nastao tako što je Evropska komisija preko Evropske fondacije za obuku (ETF) pokrenula i realizovala inicijativu FRAME Vještine za budućnost, s ciljem da zemljama koje koriste IPA fondove pruži podršku u pripremama za projektni ciklus IPA II koji obuhvata period 2014-2020 i kojim će se pružati pomoć zemljama u procesu pristupanja EU, odnosno u provođenju političkih, institucionalnih, zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i ekonomskih reformi.

U okviru FRAME inicijative u Bosni i Hercegovini je napravljen Prijedlog strateškog dokumenta “Vizija za vještine 2020” koji je sačinila radna grupa osnovana Odlukom

Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Osnovna svrha dokumenta je da podrži nadležne institucije u Bosni i Hercegovini u njihovim daljim planiranjima razvoja ljudskih resursa i da otvori mogućnosti za dodatnu međunarodnu finansijsku podršku razvojnim procesima u Bosni i Hercegovini. Njegov osnovni cilj je da podrži unapređenje sistema vještina u Bosni i Hercegovini, tako da ima jaču i jasniju ulogu u poticanju društvenog i ekonomskog razvoja zemlje kako bi se moglo odgovoriti na globalne izazove tržišne ekonomije i doprinijeti ispunjenju ciljeva strategija „Evropa 2020“ i „Jugoistočna Evropa 2020“.

Za razvoj ljudskih resursa u okviru programa IPA II, tržište rada i socijalna kohezija se tretiraju kao jedinstven sektor koji zahtijeva združene politike u različitim oblastima kao što su: visoko obrazovanje, stručno obrazovanje i obuka, cjeloživotno učenje, socijalna uključenost, otvaranje radnih mjesta, industrijska konkurentnost, smanjenje siromaštva, poduzetništvo i vještine i sposobnosti potrebne za pristupanje EU.

Polazeći od zajedničke vizije o Bosni i Hercegovini definisana je sljedeća lista prioriteta koji omogućuju razvoj vještina:

1. Rješavanje prioriteta za vještina;
2. Optimiziranje sistema vještina;
3. Stvaranje i povezivanje znanja neophodnog za blagovremenu promjenu;
4. Povezivanje vještina s poslovnim okruženjem i društvom;
5. Poboljšanje upravljanja modelom javno-privatnog partnerstva i unapređenje koordinacije javnih institucija.

Zajednička vizija:

Bosna i Hercegovina, država i članica EU, je prosperitetno i konkurentno moderno društvo, sa efektivnim, fleksibilnim i inkluzivnim sistemom za kontinuirani razvoj znanja i vještina, prilagođenih potrebama otvorene, globalne i održive privrede, koja svim svojim stanovnicima obezbjeđuje sigurno i sretno mjesto za život.

Ovih pet prioriteta se ostvaruje na osnovu 12 ciljeva i 27 konkretnih mjera koje obuhvataju ključne aktivnosti nadležnih organa i tijela na razvoju vještina a koje se odnose na: promociju cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih, razvoj sistema profesionalne orijentacije, savjetovanja i karijernog razvoja, profesionalni razvoj nastavnika, fleksibilnost nastavnih planova i programa u odnosu na potrebe tržišta rada, uvođenje sistema kvaliteta u institucije za obrazovanje odraslih, praćenje i evaluaciju sistema obrazovanja odraslih, provođenje kvalifikacionog okvira za cjeloživotno učenje, izradu programa za podršku poduzetnicima i zapošljavanje žena, transparentno budžetsko finansiranje i sl. Ključni mehanizam za realizaciju definisanih prioriteta, ciljeva i mjera je saradnja i koordinacija aktivnosti između nadležnih organa i institucija.

Narodna skupština Republike Srpske na prijedlog Vlade je usvojila u novembru 2016. godine **Strategiju razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2016.-2021.**

Strategija definiše osnovna opredjeljenja u području predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja, kao i takozvane prožimajuće ciljeve, od kojih se jedan odnosi na cjeloživotno učenje.

Polazeći od značenja i značaja obrazovanja odraslih, Strategija kao njegove osnovne ciljeve navodi:

„podizanje opšteg nivoa obrazovanosti pojedinca, prepoznavanje njegovih ličnih potencijala i sposobnosti i njegovo osposobljavanje za snalaženje u promjenjivim uslovima rada, te povećanje mogućnosti za zapošljavanje“ (Republika Srpska, Vlada, 2016).

Ovaj strateški cilj će se u punom kapacitetu ostvariti kroz obrazovanje odraslih na osnovu posebne strategije za razvoj obrazovanja odraslih koja treba da se donese u narednom periodu, i to sljedećim mjerama:

- razvijanje kompetencija učenika i studenata za cjeloživotno učenje kroz učenje učenja;
- podsticanje odraslih za cjeloživotno učenje i
- informisanje lica o mogućnostima za jačanje jezičko-komunikacijskih kompetencija, informatičke i matematičke pismenosti.

5. Zakonodavni okvir obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini

U periodu od 2009. do 2017. godine je donijet osnovni zakonodavni okvir za obrazovanje odraslih u Republici Srpskoj i većem broju kantona. Donijeti zakoni uglavnom počivaju na Principima i standardima u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini i u najvećem broju slučajeva uređuju pitanja kao što su: obavljanje djelatnosti obrazovanja odraslih; opća pitanja u vezi sa osnivanjem, organizovanjem, finansiranjem, upravljanjem i rukovođenjem procesom obrazovanja odraslih; uslovi za obavljanje obrazovanja odraslih, prava i obaveze učesnika, uslovi za sticanje javnih isprava i ostala pitanja važna za obavljanje djelatnosti obrazovanja odraslih.

U pojedinim zakonima se reguliše osnivanje i odgovornost lokalnih savjeta za obrazovanje odraslih (RS) ili specifična pitanja procesa učenja koja se regulišu ugovorom o učenju (Kanton Srednja Bosna).

Osim zakona, u pojedinim sredinama su donijeti i odgovarajući podzakonski akti kojim se bliže reguliše djelatnost obrazovanja odraslih. Tu vrstu podzakonskih akata imaju:

Bosanskopodrinjski kanton Goražde, Kanton Sarajevo, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, i Republika Srpska.

Zakon o obrazovanju odraslih u BiH:

1. Republika Srpska (Službeni glasnik RS br. 59/09);
2. Unsko-sanski kanton („Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 10/13);
3. Tuzlanski kanton („Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj 9/15);
4. Bosanskopodrinjski kanton Goražde („Službene novine Bosansko podrinjskog kantona Goražde, broj 05/15);
5. Zeničko-dobojski kanton („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj 05/14);
6. Županija Zapadnohercegovačka („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 17/15);
7. Kanton Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo broj, 40/15).
8. Kanton Središnja Bosna (Službene novine Kantona Središnja Bosna, br. 5/17);
9. Kanton 10 (Narodne novine Hercegbosanske županije, br 1/17);

Republika Srpska:

- Pravilnik o formi i sadržaju javnih isprava u obrazovanju odraslih;
- Pravilnik o formiranju ispitnih komisija, načinu rada i sprovođenju ispita;
- Pravilnik o načinu provjere poslodavaca kod kojih se obavlja praktičan rad, sa držini i načinu vođenja registra poslodavaca;
- Pravilnik o postupku izbora organizatora obrazovanja odraslih;
- Pravilnik o sadržaju, formatu i načinu vođenja i čuvanja andragoške dokumentacije i evidencije;
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra organizatora obrazovanja;
- Pravilnik o vrsti stručne spreme nastavnika

6. Projekti

6.1. Koncepcija osnovnog obrazovanja¹

Koncept funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih predstavlja prijedlog osnovnog (meta) okvira osnovnog obrazovanja odraslih. To znači da okvir može biti prihvaćen u cjelini ili djelimično od onih čije potrebe za osnovnim obrazovanjem odraslih zadovoljava ili da može biti prilagođavan i adaptiran u odnosu na potrebe i mogućnosti konkretnih sredina i zainteresovanih strana u Bosni i Hercegovini i implementiran na način i dinamikom koja im odgovara. Koncept služi kao osnova za razvoj planova i programa, odnosno organizaciju i realizaciju različitih modela osnovnog obrazovanja.

Iz perspektive pojedinca primarna svrha osnovnog obrazovanja odraslih je razvoj pojedinca i njegova socijalno-kulturna integracija, bez obzira na spol, životnu dob, socijalno i kulturno porijeklo, nacionalnu i vjersku pripadnost i tjelesnu i psihičku konstituciju.

Ciljevi osnovnog obrazovanja odraslih su:

- unapređenje ličnih kapaciteta;
- omogućavanje nastavka školovanja i cjeloživotno učenje;
- poboljšanje društvenog statusa i socijalizacija pojedinca;

¹ Koncepcija osnovnog obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini je razvijena u okviru projekta Podrška oobrazovanju odraslih u okviru posebne projektne linije Naknadno osnovno obrazovanje koji je u Bosni i hercegovini realizovao GIZ d.o.o (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH) tokom 2014-2016. (u izradi).

- unapređenje mogućnosti zapošljavanja i samozapošljavanja;
- smanjenje siromaštva;
- poboljšanje obrazovne i kvalifikacijske strukture društva;
- unapređenje multikulturalnosti, tolerancije, demokratije;
- unapređenje društvene kohezije i uključenosti;
- doprinosenje integraciji u evropski ekonomski, kulturni i obrazovni prostor.

Očekivani opći ishodi osnovnog obrazovanja odraslih se odnose na razvoj i unapređenje:

- jezičke kompetencije i komunikacije na maternjem jeziku;
- jezičke kompetencije i komunikacije na stranom jeziku;
- matematičke kompetencije;
- informatičke kompetencije;
- poduzetničke kompetencije;
- kompetencije upravljanja vlastitim učenjem;
- građanskih kompetencija.

U cilju osiguranja organizacione i programske fleksibilnosti i zadovoljenja obrazovnih potreba različitih sredina i ciljnih grupa, osnovno obrazovanje odraslih je moguće realizovati različitim modelima. Realizacija ovih modela se temelji na posebnim nastavnim planovima i programima koji moraju biti primjereni potrebama i mogućnostima učenja odraslih ljudi.

Model osnovnog općeg obrazovanja odraslih

Osnovno opće obrazovanje odraslih		
III-T	↑	7-9
II-T	↑	4-6
I-T	↑	1-3

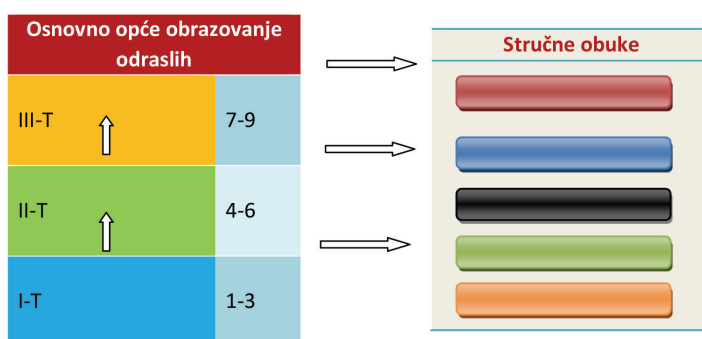
Osnovno obrazovanje odraslih po ovom modelu se organizuje u tri programska i organizaciona ciklusa, odnosno tri trijade. Svaka trijada traje jednu školsku godinu, što znači da cjelokupan proces sticanja osnovnog obrazovanja za odrasle traje tri školske godine.

Drugi model je model funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih. Ovaj model predstavlja organizacionu i programsku integraciju osnovnog općeg obrazovanja i

kratkotrajne stručne obuke. On se zasniva na pretpostavci da većina odraslih osoba bez osnovnog obrazovanja pripada kategoriji socijalno isključenih koji nisu motivisani za sticanje obrazovanja koje im ne pruža mogućnost i šansu da stiču znanja, vještine i kompetencije za uključivanje na tržište rada, odnosno uspješno traganje za poslom i dobijanje posla. Ovaj model je prevashodno namijenjen osobama koje:

- su aktivni tražioci posla;
- su u riziku od gubitka posla;
- trebaju osnovno obrazovanje i obuku za samozapošljavanje, integraciju na tržište rada.

Model funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih

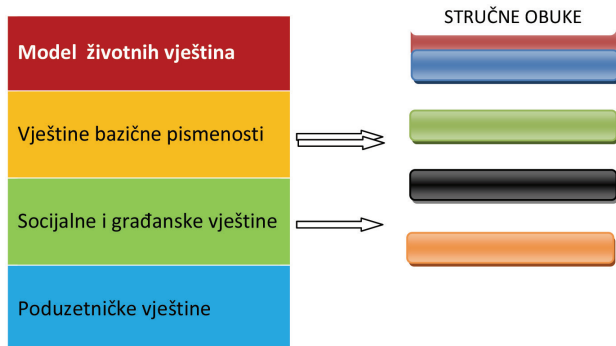

Model funkcionalno opismenjavanje odraslih orijentisano na sticanje životnih vještina se zasniva na:

- realnim životnim aktivnostima odraslih ljudi i
- konceptu životnih vještina koje su neophodne za uspješno obavljanje životnih aktivnosti.

Životne aktivnosti odraslih ljudi uslovno se mogu grupisati u tri osnovna domena: rad, socijalni i porodični život i ličnost. Za uspješno obavljanje aktivnosti unutar ovih domena odraslim ljudima su neophodne različite životne vještine, manjeg ili većeg stepena složenosti. Pod životnim vještinama se podrazumijevaju one vještine koje pojedincu omogućuju da živi bolje i kvalitetnije i koje uvećavaju njegov kapacitet za adaptivno i produktivno ponašanje i življenje. Stručne obuke takođe predstavljaju integralni dio ovog modela osnovnog obrazovanja odraslih.

Model životnih vještina

Četvrti model osnovnog obrazovanja odraslih se odnosi na mogućnost sticanja osnovnog općeg obrazovanja i funkcionalne pismenosti polaganjem ispita na osnovu standardizovanih testova.

Za realizaciju ovog načina sticanja osnovnog obrazovanja i funkcionalne pismenosti neophodno je da postoje ishodi učenja i standardi postignuća. Testovi moraju obuhvatiti cjelokupan sadržaj NPP osnovnog obrazovanja odraslih i moraju sadržavati ravnopravno zastupljene zadatke na svim nivoima standarda (minimalni i napredni).

6.2. E-platfomom EPALE

Program Erasmus+ ima za cilj povećanje vještina i zapošljivosti kao i modernizacije obrazovanja, osposobljavanja i rada mladih. Program će trajati 7 godina, a za njega je predviđen budžet od 14,7 milijardi EUR – to je 40 % više od trenutne potrošnje, iz čega se jasno vidi predanost EU ulaganjima u ta područja. Zahvaljujući programu Erasmus+ više od 4 miliona Evropljana imat će priliku studirati, osposobljavati se, prikupljati radno iskustvo i volontirati u inostranstvu.

EPALE je višejezička otvorena zajednica članova za nastavnike, poučavatelje, naučnike, akademike, donosiocje odluka i svih sa stručnom ulogom u učenju odraslih. Platforma pruža sveobuhvatan pregled aktivnosti finansiranih u okviru programa Erasmus+ i njegovih prethodnika. Platforma pruža pristup informacijama o projektima (opisi, finansiranje, partneri, rezultati, kontaktni podaci) i naglašava projekte najbolje prakse i priče o uspjesima (tj. projekte koji se ističu u pogledu važnosti za politike, komunikacijskog potencijala, rezultata ili idejnih rješenja).

EPALE je inicijativa Glavne uprave za obrazovanje, mlade, sport i kulturu Evropske komisije. Temelji se na podjeli sadržaja povezanog sa obrazovanjem, uključujući novosti, obavijesti na blogu, resurse i događaje.

Zajednica je u središtu e-platforme EPALE. Članovi zajednice mogu biti aktivni sa kolegama iz učenja odraslih širom Evrope na osnovu specifičnosti stranice poput foruma, zajednica u području prakse i odjeljcima za komentarisanje. Članke i resurse o određenim temama možete pronaći iz tematskih područja. Upotrebom alata Pretraživanje partnera možete tražiti i projekte te ostvariti profesionalne odnose [Naučite više o tome kako se uključiti u zajednicu EPALE].

EPALE ima snažnu uredničku politiku koja je takođe usmjerena na zajednicu za učenje odraslih. Želimo da se svi naši korisnici osjećaju dobrodošlim na stranici i da vjeruju informacijama na platformi. Obrazovanje odraslih je ključna komponenta politike cjeloživotnog učenja Evropske komisije. Sadrži formalno, neformalno i informalno učenje za unapređenje temeljnih vještina, sticanja novih kvalifikacija, unapređenje kvalifikacija ili prekvalifikacija za zapošljavanje.

E-platfomom EPALE svakodnevno upravlja Centralna služba za podršku uz pomoć 36 Nacionalnih službi za podršku širom Evrope. Posvećeni smo vašem uključivanju putem razvoja e-platforme EPALE tako da zadovolji vaša očekivanja i daje vam ono što trebate kako biste bili u toku s razvojima u učenju odraslih širom Evrope.

EPALE se finansira u okviru programa Erasmus+putem Izvršne agencije za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i kulturu. Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizualne medije i kulturu (EACEA) obavlja aktivnosti vezane uz upravljanje specifičnih dijelova EU finansiranja programa u području obrazovanja, kulture, audiovizualnih medija, sporta, građanstva i volontiranja. Glavni prioriteti projekta bit će predstavljanje EPALE zajednici obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, motivisanje zajednice za učestvovanje na EPALE i podržavanje Centralne službe za podršku u pružanju kvalitetnog sadržaja na višejezičkoj, dinamičnoj, interaktivnoj i inovativnoj platformi.

EPALE

**The Electronic platform
for adult learning
in Europe**

EAAL

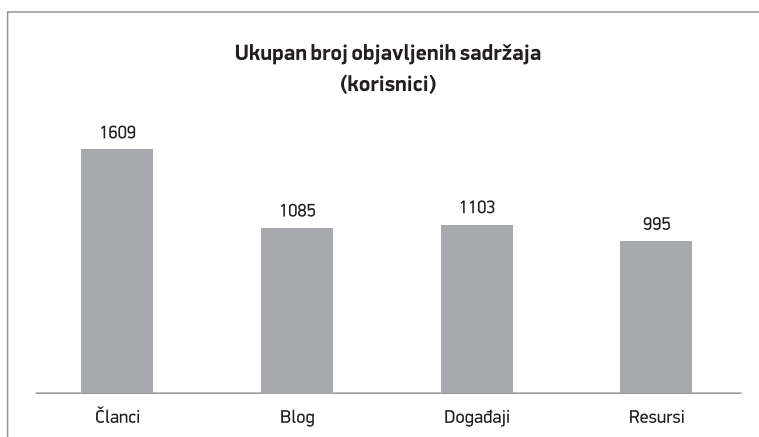
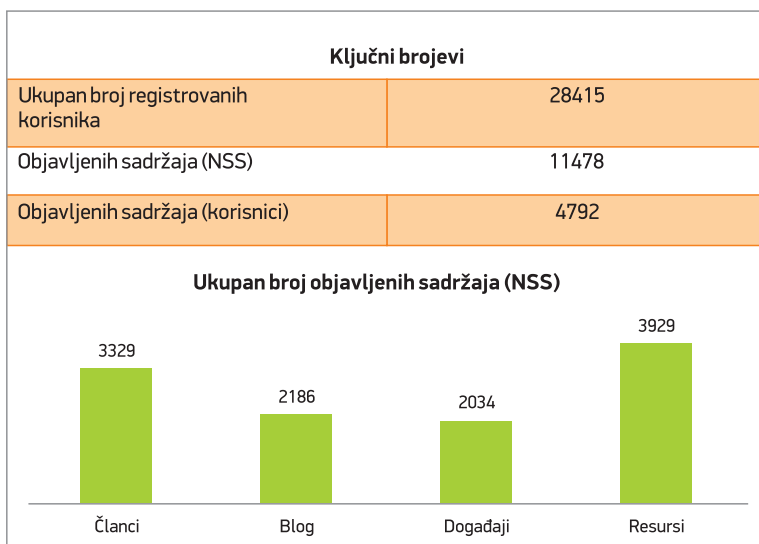
**Implementation of the
European Agenda for
Adult Learning in Europe**

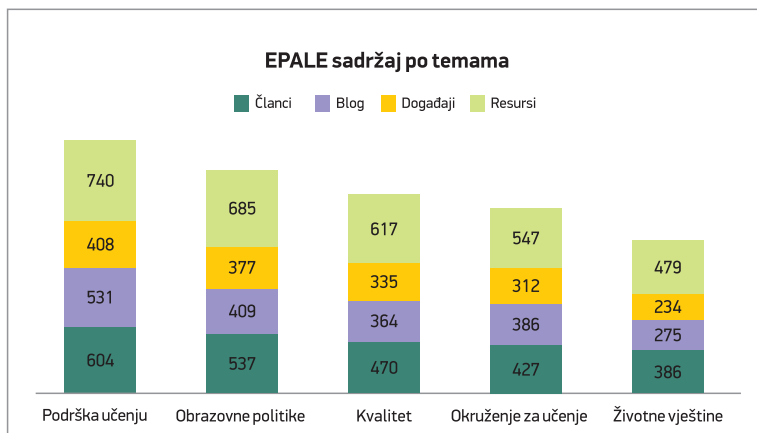

**With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union**

Takođe će biti predstavljene sve formalne i neformalne organizacije koje provode obrazovanje odraslih, učitelji, treneri, menadžeri, naučnici, predstavnici javnih vlasti nadležnih za obrazovanje i zapošljavanje odraslih osoba.

EPALE će se promovisati kroz razne promotivne aktivnosti, uključujući regionalne konferencije, promotivne prezentacije, kreiranjem biltena, promotivnih materijala i videa te kroz saradnju sa ključnim učesnicima. NSS će redovno doprinijeti sadržaju na EPALE i provoditi aktivnosti (fokus grupe, radionice, zajednička istraživanja, elektronske ankete) s ciljem poboljšanja i povećanja kvantiteta i kvaliteta sadržaja. Takođe će aktivno učestvovati u EPALE elektronskoj zajednici. NSS stranice će biti ažurirane i bit će dodat novi sadržaj. NSS će sarađivati sa CSS i učestvovati u aktivnostima koje organizuje CSS.

6.3. Implementacija Evropske agende za obrazovanje odraslih

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH je aktom Ministarstva civilnih poslova iz 2014. godine određena za implementaciju i koordinaciju u projektu: Implementacija Evropske agende za obrazovanje odraslih, Erazmusa+.

Projekt Implementacija Evropske agende za obrazovanje odraslih (**EAAL, EUROPEAN AGENDA FOR ADULT LEARNING**), Erazmusa+ je realizovan u periodu 1. 11. 2014. do 31. 10. 2015. godine. Drugi dvogodišnji ciklus implementacije projekta, pod nazivom Implementacija EU programa za obrazovanje odraslih, je započet od 1. 11. 2015. do 31. 10. 2017. godine.

Ciljevi projekta tokom prve godine rada su bili:

- promocija Evropske agende za obrazovanje odraslih;
- promocija BiH dokumenta „Principi i standardi u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini“;
- stvaranje saradničke mreže sa relevantnim partnerima u oblasti obrazovanja odraslih, sa svih nivoa vlasti i iz različitih sektora (obrazovanja, rada, društvenih i socijalnih partnera).

Promocija Evropske agende za obrazovanje odraslih ima svoju ulogu najprije kroz usvajanje koncepta cjeloživotnog učenja i svih vidova uključivanja odraslih u obrazovni sistem u novim ekonomskim, tehnološkim, političkim, socijalnim uslovima. Veliki je broj nisko kvalifikovanih ili nekvalifikovanih, socijalno ugroženih ili iz marginalizovanih grupa, visoka je stopa nezaposlenih koja ugrožava čak i one koji imaju visoko obrazovanje jer nakon više godina bez radnog mjesta oni moraju unapređivati svoje kompetencije.

7. Andragoške obuke

U Organizaciji DVV International je organizovan veći broj obuka čiji je cilj unapređenje andragoških kompetencija različitih ciljnih grupa. Samo tokom 2016. i 2017. su organizovane tri vrste obuka:

- Izrada i procjena kurikuluma za obrazovanje odraslih,
- Menadžment u obrazovanju odraslih i
- Andragoške obuke.

Obukama je obuhvaćeno 120 polaznika iz ministarstava za obrazovanje, direktora institucija za obrazovanje odraslih i nastavnika osnovnih i srednjih škola.

8. Časopis za obrazovanje odraslih

DVV International - Ured za Bosnu i Hercegovinu i JU Centar za kulturu Kantona Sarajevo od 2001. izdaju časopis „Obrazovanje odraslih“ (casopis@dvv-international.ba). Časopis „Obrazovanje odraslih“ je jedina štampana publikacija koja tretira pitanja obrazovanja, učenja i obuke odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini. Osnovni cilj časopisa je unapređenje andragoške teorije i prakse u zemlji i šire, a sam sadržaj pokriva različita područja andragoškog obrazovnog rada, od osnovnog obrazovanja odraslih i opismenjavanja, preko stručnog usavršavanja, obrazovanja za život u porodici, područja kulture, politike, aktivnog građanstva, popularnog i liberalnog obrazovanja, do univerzitetskih tema o obrazovanju odraslih.

Časopis osigurava prostor autorima (stručnjacima iz oblasti pedagogije, andragogije, obrazovnog menadžmenta, psihologije, politologije, sociologije, komunikologije, socijalnog rada itd.) iz cijele Bosne i Hercegovine i regije za objavljivanje njihovih radova i rezultata istraživanja. Namijenjen je akademskoj zajednici (predavači, studenti, istraživači), kadrovima koji se bave obrazovanjem odraslih u formalnom, neformalnom i informalnom obrazovanju, te široj publici zainteresovanoj za obrazovanje zasnovano na andragoškim principima i njihovoj primjeni u praksi.

Reference:

1. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2016) Demografija 2015, Tematski bilten, Dostupno na: http://www.bhas.ba/tematskibilteni/TB%20Demografija%202015_BS_ENG_www.pdf.
2. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2017) Demografija i socijalne statistike, Saopćenje broj 5, Dostupno na: http://www.bhas.ba/saopstenja/2017/NEZ_2017M05_001_01_BS.pdf
3. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2017b), Anketa o radnoj snazi,) Demografija i socijalne statistike, Saopćenje broj 1, Dostupno na: http://www.bhas.ba/saopstenja/2017/ARS_2017G12_001_01_bos.pdf
4. ETF (2014) FRAME: Veštine za budućnost: podrška strateškoj viziji za razvoj ljudskih resursa instrument za praćenje – Instrumenti za praćenje, Dostupno na: [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/11316E9C405AEF55C1257D89004FCFCE/\\$file/FRAME%20Monitoring%20Guidelines%20-%20Serbian.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/11316E9C405AEF55C1257D89004FCFCE/$file/FRAME%20Monitoring%20Guidelines%20-%20Serbian.pdf)
5. European Council (2009) Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training ('ET 2020'), Dostupno na: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52009XG0528\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52009XG0528(01)).
6. European Council (2011) Council Resolution on a renewed European agenda for adult learning, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=O-J:C:2011:372:0001:0006:en:PDF>
7. Council of the European Union (2016) Upskilling Pathways: New Opportunities for Adults Dostupno na: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224(01)&from=EN).
8. European Council(2000) Presidency conclusions, Lisbon, 23-24 March, 2000, Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/summits/list1_en.htm.
9. European Commission (2001) Making a European Area of Lifelong Learning a Reality, Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu>.
10. European Commission (2010) An Agenda for new skills and jobs: A European contribution towards full employment, http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:776df18f-542f-48b8-9627-88aac6d3ede0.0003.03/DOC_1&format=PDF-.

11. Evropska komisija (2010) Strategija pametnog, održivog i inkluzivnog razvoja, Dostupno na: http://paketpomociocd.bos.rs/uploads/library/1396359643_evropa-2020.pdf.
12. European Commission (2012) Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes, Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1389776578033&uri=CELEX:52012DC0669>.
13. European Commission (2015) New priorities for European cooperation in education and training, Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TX-T/?uri=CELEX%3A52015DC0408>.
14. European Commission (2016) A new skills agenda for Europe - Working together to strengthen human capital, employability and competitiveness, Dostupno na: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223>
15. Narodna Skupština Republike Srpske (2009) Zakon o obrazovanju odraslih, Dostupno na: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/RS_-_Zakon_o_obrazovanju_odraslih.pdf
16. Lokalno savjetodavno tijelo za obrazovanje odraslih i zapošljavanje grada Doboj (2009) Strategija obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja na području grada Doboj za period od 2015 do 2020 godine, nacrt, Dostupno na: https://doboj.gov.ba/files/StrateskiDokumenti/Strategija_obrazovanja_odraslih_grad_Doboj_2015_2020.pdf
17. OECD, Education at a glance 2016, Dostupno na: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/education-at-a-glance-2016-indicators.htm>
18. Regional Cooperation Council (2013) South East Europe 2020 – Jobs and Prosperity in a European Perspective, Dostupno na: <file:///C:/Users/Administrator/Downloads/South%20East%20Europe%202020%20Strategy.pdf>
19. Republika Srpska, Vlada (2016) Strategija razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2016-2021, Dostupno na: <http://www.atvbl.com/wp-content/uploads/2016/03/Prijedlog-strategije-razvoja-obrazovanja-RS-2016-2021-1.pdf>.
20. Skupština Unsko-sanskog kantona (2013), Zakon o obrazovanju odraslih Unsko-sanskog kantona, Dostupno na: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon_o_obrazovanju_odraslih_USK.pdf

21. Skupština Tuzlanskog kantona (2015) Zakon o obrazovanju odraslih, Dostupno na: <http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/TK - Zakon o obrazovanju odraslih.pdf>
22. Skupština Zeničko-dobojskog kantona (2014) Zakon o obrazovanju odraslih, Dostupno na: <http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/ZDK - Zakoni i propisi/ZDK - Zakon o obrazovanju odraslih.pdf>
23. Skupština Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (2015), Zakon o obrazovanju odraslih, Dostupno na: <http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon o obrazovanju odraslih BPKG.pdf>
24. Sabor kantona Središnja Bosna(2017) Zakon o obrazovanju odraslih, Dostupno na: <http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon o obrazovanju odraslih - SBK.pdf>
25. Skupština Županije zapadnohercegovačke (2015), Zakon o obrazovanju odraslih, Dostupno na: <http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon o obrazovanju odraslih ZHZ.pdf>
26. Skupština Kantona Sarajevo (2015) Zakon o obrazovanju odraslih, Dostupno na: <http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/KS - Zakoni i propisi/Zakon o obrazovanju odraslih KS.pdf>
27. Skupština Hercegbosanske županije (2017), Zakon o obrazovanju odraslih, Dostupno na: <http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/Zakon o obrazovanju odraslih - K10.pdf>
28. Stydinger, N., & Dundes, L., (2006) Over the Hill? A Nontraditional Undergraduate Student' Uphill battle, Dostupno na: http://collegequarterly.ca/2006-vol09-num02-spring/stydinger_dundes.html.
- Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (2008) Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja, 2008. – 2015 Dostupno na: http://fmon.gov.ba/Upload/Dokumenti/93c849e5-2b36-4d2e-8cfb-54b062eac6ff_Strate%C5%A-1ki%20pravci%20razvoja%20obrazovanja%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini%20sa%20planom%20implementiranja,%202008.%E2%80%932015..pdf.
29. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (2007) Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini za period 2007. – 2013. godine, Dostupno na: http://www.vetbih.org/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=405&lang=bs

30. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (2014) Odluka o usvajanju Principa i standarda u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, Dostupno na http://cip.gov.ba/images/pdf/principi_obrazovanje_odraslih/Principi_i_standardi_obrazovanja_odraslih_u_Bosni_i_Hercegovini.bos.pdf
31. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine (2014) Odluka o usvajanju Strateške platforme razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BiH za period 2014-2020, Dostupno na: http://www.dvv-international.ba/fileadmin/files/bosnia-and-herzegovina/Documents/BiH_-_Strateska_platforma_razvoja_obrazovanja_odraslih_u_kontekstu_cjelo%20%BEivotnog_u%20%8Denja_u_BiH_za_period_2014-2020..pdf
32. UNESCO Institute for statistic (2016) 50th anniversary of international literacy day: Literacy rates are on the rise but millions remain illiterate, UIS fact sheet, september 2016, No. 38, Dostupno na: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs38-50th-anniversary-of-international-literacy-day-literacy-rates-are-on-the-rise-but-millions-remain-illiterate-2016-en.pdf>
33. UNICEF (2016) Rapid acceleration of progress is needed to achieve universal primary education, Dostupno na: <https://data.unicef.org/topic/education/primary-education/>.

This project has been funded with support from the European Commission.
This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE
OBRAZOVANJE

EAAL

EUROPEAN AGENDA FOR ADULT LEARNING

AGENCIJA ZA PREDŠKOLSKO,
OSNOVNO I SREDNJE
OBRAZOVANJE

Stepe Stepanovića, 99
78 000 Banja Luka
tel: +387 51 430 710
fax: +387 51 430 711
<http://www.vetbih.org>

Kneza Domagoja bb
88000 Mostar
Bosna i Hercegovina
mejl: info@aposo.gov.ba
Tel: +387 36 329 908
Fax: +387 36 329 908; +387 36 332 093

veb strana: <http://www.aposo.gov.ba>